

11. Ковалёв, А. П. Ландшафт сам по себе и для человека : [монография] / А. П. Ковалёв. – Харьков : «Бурун Книга», 2009. – 928 с.
12. Круль, В. П. Історико-географічний край – складова суцільної української етнічної території / В. П. Круль // Тези доп. VII з'їзду Укр. геогр. т-ва. – К., 1995. – С. 57-59.
13. Культурный ландшафт как объект наследия / Под ред. Ю. А. Веденина, М. Е. Кулешовой. – М. : Институт Наследия; СПб. : Дм. Буланин, 2004. – 620 с., ил.
14. Манаков, А. Г. Историко-культурное районирование России: некоторые вопросы методики / А. Г. Манаков // Историческая география теория и практика Сборник научных статей по материалам II Международной конференции Санкт-Петербург, 15-18 апреля 2002 г. – Санкт-Петербург : РГТМУ, 2004. – С. 16-21.
15. Митин, И. И. Характеристика территории в культурной географии / И. И. Митин // Науки о культуре – шаг в XXI век: Сб. материалов ежегодной конференции-семинара молодых ученых. – Т. 6. – М. : Рос. ин-т культурологи, 2006. – С. 121-124.
16. Осадча, Н. Г. Проблеми етноекологічного районування / Н. Г. Осадча // Людина в ландшафті ХХІ століття: Гуманізація географії. Проблеми постнекласичних методологій. [Зб. наук. пр.]. – К., 1998. – С. 147-149.
17. Основания регионалистики : Формирование и эволюция историко-культурных зон Европейской России / Под ред. А. С. Герда, Г. С. Лебедева. – СПб. : Издательство СПбГУ, 1999. – 390 с.
18. Рагулина, М. В. Культурная география: теория, методы, региональный синтез / М. В. Рагулина. – Иркутск : Изд-во Ин-та географии СО РАН, 2004. – 171 с.
19. Романчук, С. П. Основы этногеоэкологии : [навчальний посібник] / С. П. Романчук. – К. : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2005. – 206 с.
20. Семенов-Тянь-Шанский, В. П. Район и страна / В. П. Семенов-Тянь-Шанский. – М.; Л. : Гос. изд-во, 1928. – 312 с.
21. Суций, С. Я. Очерки географии русской культуры / С. Я. Суций, А. Г. Дружынин. – Ростов н/Д. : СКНЦ ВШ, 1994. – С. 18.
22. Туровский, Р. Ф. Культурные ландшафты России / Р. Ф. Туровский. – М. : Институт наследия, 1998. – 210 с.
23. Шульгин, П. М. Концепция культурного ландшафта и практика охраны этнографического наследия (на примере территорий российского Севера) / П. М. Шульгин // Мир России. – 2007. – № 3. – С. 147-166.
24. Olwig, K. R. Landscape, Culture and Regional Studies: Connecting the Dots / Kenneth R. Olwig // A Companion to Environmental Geography. – Singapore : Blackwell Publishing Ltd, 2009. – p. 238-252.
25. Zelinsky, W. North America's vernacular regions // Annals of the Association of American Geographers, 1980. – Vol. 70. – No 1. – p. 145-167.

УДК 911.53: 711.00

Савицька О.В., Кулініч Ю.А.

ЛАНДШАФТНЕ ПЛАНУВАННЯ В УКРАЇНІ

У статті розкрито поняття ландшафтного планування як специфічної форми територіального планування, висвітлено його основні завдання та територіальні рівні сучасного ландшафтного планування, проаналізовано перспективи розвитку ландшафтного планування в Україні на прикладі створення ландшафтно-програми Черкаської області.

Ключові слова: сталий розвиток, ландшафтне планування.

В статье раскрыто понятие ландшафтного планирования как специфической формы территориального планирования, освещены его основные задачи и территориальные уровни современного ландшафтного планирования,

проанализированы перспективы развития ландшафтного планирования в Украине на примере создания ландшафтной программы Черкасской области.

Ключевые слова: устойчивое развитие, ландшафтное планирование.

Landscape planning as specific territorial planning form and its main goals and territorial levels are considered in this paper. Creation of Cherkaska region landscape program as example of landscape planning development in Ukraine is analyzed.

Keywords: sustainable development, landscape planning.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими практичними завданнями. Ландшафтне планування території є одним з екологічно орієнтованих засобів управління природокористуванням і важливим інструментом охорони довкілля, який забезпечує реалізацію основоположних напрямів політики сталого розвитку. Це важлива складова територіального планування і управління розвитком господарської діяльності регіонів; воно виступає одним з головних інструментів впровадження екологічної політики на місцях. На основі результатів ландшафтно-планувальних робіт приймається комплекс рішень стосовно оптимізації довкілля, а його результати знаходять відображення в районних плануваннях, планах розвитку держави та окремих галузей господарства. Зважаючи на досить невизначену позицію формування та впровадження ландшафтно-політики в Україні, а також на недостатню опрацьованість українськими науковцями теми ландшафтного планування і його практичного використання, необхідно, насамперед, окреслити пріоритетні напрями та можливості його впровадження на території нашої держави.

Аналіз останніх досліджень та публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Приклади територіального планування господарської діяльності і пов'язаних з ним спрямованих перетворень довкілля відомі з сивої давнини. Так, наприклад, цілеспрямоване планування і перетворення природних і окультурених ландшафтів під впливом іригаційного будівництва стало активно розвиватися вже понад 4000 років тому в Месопотамії і Стародавньому Єгипті.

В Стародавніх Греції і Римі Платон, Аристотель, Гіппократ, відображаючи в своїх трактатах концептуальні основи містобудування того часу, розглядали питання планування міст і міських ландшафтів, оптимального розміру поселень, їх облаштування, гігієни, благоустрою, будівельного мистецтва і архітектури. Так, Гіппократ, вже в V ст. н.е., обґрунтував принципи вибору місця для міського будівництва, де серед інших чинників вказував на ландшафтні особливості території.

У Візантії в X і XII ст. н.е. було прийнято містобудівне законодавство – «Закон градський» і так звані Кормчі книги. В них визначалася просторова структура міста з урахуванням його взаємозв'язків з навколишньою місцевістю (ландшафтами). У часи Середньовіччя при розміщенні і будівництві міст-фортець і замків враховувалися і використовувалися ландшафтні особливості місцевості. Однак особливого

розвитку територіально-планувальні ідеї набули в епоху Відродження (Т. Кампанела, Т. Мор та ін.).

Розвиток капіталізму з бурхливим зростанням промислового виробництва та інтенсифікацією сільського господарства потребували організації території, за якої можливе більш ефективне використання її природних і людських ресурсів. В країнах Європи 19 ст. територіальне планування стосувалось переважно міських і приміських територій. Натомість у Російській імперії особливого значення набуло планування сільськогосподарських територій та територій нового освоєння. Особливу роль у становленні наукових засад територіального планування відіграв В. Докучаєв. Разом із своїми учнями він розробив територіальні схеми організації ландшафту, орієнтовані на боротьбу із засухами та іншими несприятливими для сільського господарства явищами. Докучаєв запропонував чіткі ландшафтно-планувальні рішення, спрямовані на збереження і поліпшення властивостей агроландшафтів, благоустрій річкових і яружно-балкових систем тощо.

Ландшафтний підхід у територіальному плануванні став одним із провідних після Другої світової війни. У країнах Середньої та Західної Європи цьому сприяло становлення та бурхливий розвиток ландшафтно-екології – наукового напрямку, який значною мірою й був орієнтований саме на вирішення прикладних проблем раціональної організації території. Ландшафтно-екологічні принципи та методи територіального планування були розроблені у Німеччині, Голландії, колишньої Чехословаччині та ін. країнах, де відповідними нормативно-правовими актами визначається обов'язковість і порядок ландшафтного планування [1, 8, 12]. У Радянському Союзі ландшафтне планування як окремий вид діяльності не виділялось й навіть самий цей термін тривалий час не використовувався. Однак ландшафтний підхід знаходив дедалі ширше використання при обґрунтуванні схем меліоративних систем, планування сільських та приміських рекреаційних територій. Особливо ефективним було його застосування при розробці комплексних територіальних схем охорони природи (ТерКСОП) та при обґрунтуванні схем районного планування.

Протягом останніх 10-15 років, базуючись на німецькому досвіді і німецькій консультативній підтримці, з'явилися праці російських науковців на відповідну тему [1, 2, 5-7, 10].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Україна лише починає впроваджувати підходи і принципи ландшафтного планування в різні сфери господарської діяльності і в управлінські рішення. З огляду на це, вкрай важливими є ознайомлення із європейським досвідом ландшафтно-планувальних робіт, запозичення теоретико-методичних засад ландшафтного планування територій і адаптування їх до сучасних реалій вітчизняної науки і практики.

Формулювання цілей статті. Основною метою статті є розкриття змісту ландшафтного планування як особливої форми територіального

планування, а також огляд сучасного стану та аналіз перспектив розвитку ландшафтного планування в Україні.

Завданнями наукового дослідження, на основі якого написана стаття, є: 1) розглянути поняття ландшафтного планування як специфічної форми територіального планування; 2) висвітлити основні завдання та територіальні рівні сучасного ландшафтного планування; 3) проаналізувати перспективи розвитку ландшафтного планування в Україні (на прикладі створення ландшафтно-ї програми Черкаської області) тощо.

Виклад основного матеріалу дослідження. Територіальне планування – це вид науково-практичної діяльності, який спрямований на обґрунтування такого розташування промислових підприємств, комунікацій, місць розселення, зон рекреації, природоохоронних об'єктів і територій, сільськогосподарських та інших угідь, при якому природно-ресурсний потенціал даної території використовується максимально повно, її природні комплекси не зазнають небажаних змін, створені умови для якнайповнішого задоволення матеріальних і духовних запитів людей, зокрема її потреби в одержанні естетичного задоволення від ландшафтів. Територіальне планування ґрунтується на з'ясуванні та аналізі територіальних і часових закономірностей у розміщенні природних, соціальних і економічних явищ і взаємодії між ними. Тому при обґрунтуванні раціональної організації території воно враховує її природничо-географічні, економічні, соціальні, архітектурно- та інженерно-будівельні чинники й умови.

Розрізняють територіальне планування як власне процес проектування, яке полягає у розробці схеми або проекту розвитку певної території, а також територіальне планування як окрему галузь знань, яка надає теоретичну та методичну основу тим розробкам, на основі яких й складаються відповідні територіальні проекти та схеми. Через свій комплексний характер і різноманіття проблем, яке покликане вирішити територіальне планування, воно тісно пов'язане з багатьма галузями науки і видами практичної діяльності. Серед них особливе місце посідає наукове ландшафтознавство.

З ландшафтознавчої точки зору сутність територіального планування полягає в адаптації господарської підсистеми ландшафту з його природними структурами та процесами [8, 11]. Ця адаптація можлива, якщо у територіальне планування здійснюється на таких головних ландшафтознавчих засадах:

1) господарська підсистема, що проектується, повинна бути сумісною з природною;

2) територіальне планування не можна проводити без врахування сучасного стану ландшафтів;

3) господарські об'єкти повинні оптимально вписуватися в територіальні структури ландшафту (генетико-морфологічну, позиційно-динамічну та інші);

4) територія повинна відрізнятися високим ландшафтним різноманіттям;

5) територіальне планування має враховувати прогноз можливих прямих і опосередкованих наслідків змін ландшафтів, особливо можливості розвитку деструктивних процесів (обвальних, карстових, ерозійних тощо);

6) у структурі ландшафтів, що проектується, обов'язково повинні бути елементи екологічної інфраструктури (екомережі).

Територіальне планування, яке здійснюється на перелічених та інших засадах наукового ландшафтознавства, й об'єктом якого є ландшафт, називають ландшафтним плануванням. Вперше це поняття з'явилося у Німеччині, де на правовому рівні була визначена обов'язковість складання ландшафтних планів і програм при обґрунтування програм і планів розвитку територій різних рівнів (табл. 1).

Таблиця 1. Співвідношення ландшафтного планування з загальним територіальним та іншими галузевими плануваннями, прийнятим у ФРН [1, 4, 12]

<i>Рівень</i>	<i>Загальне територіальне планування</i>	<i>Галузеве планування охорони довкілля</i>	<i>Ландшафтне планування</i>	<i>Масштаб ландшафтного планування</i>
<i>Федерація</i>	Федеральна програма управління територією	Немає	Немає	-
<i>Федеральна земля</i>	Земельна програма розвитку території*	Генеральний план очистки стоків Генеральний план водо-забезпечення План утилізації комунальних відходів План утилізації особливих відходів	Ландшафтна програма*	Від 1 : 500 000 до 1 : 200 000
<i>Регіон, округ, область</i>	Регіональний план*	«Рамковий» водогосподарський план Водогосподарський план План очистки стоків План утилізації комунальних відходів План утилізації	«Рамковий» ландшафтний план*	Від 1 : 50 000 до 1 : 25 000

		особливих відходів План охорони і санування повітря		
Громада, район	План використання земель	Муніципальна концепція очистки стоків План зменшення шуму	Ландшафтний план**	Від 1 : 10 000 до 1 : 5 000
Частина громади	План забудови		“Зелений” план*	Від 1 : 2 500 до 1 : 1 000

*Примітки: * Плани передбачені не в усіх федеральних землях, інколи вони мають інші назви; ** У вільних містах-землях і в землях Північний Рейн-Вестфалія, а також Тюрінгія по відношенню до цих планів діють особливі правила.*

Ландшафтне планування – це, по-перше, сукупність методичних інструментів та процедур, що використовуються для побудови такої просторової організації діяльності суспільства в конкретному ландшафті, яка забезпечувала б сталий розвиток і збереження основних функцій цього ландшафту як системи підтримання життя. По-друге, ландшафтне планування – це комунікативний процес, в який залучаються всі суб’єкти господарської і природоохоронної діяльності на території планування, місцеве населення та громадські організації, і котрий забезпечує виявлення інтересів природокористувачів, проблем природокористування, вирішення конфліктів і розробку узгодженого плану дій і заходів [5]. Як бачимо, ідеї сталого розвитку корелюються з сутністю ландшафтного планування.

Ландшафтне планування ґрунтується на ретельному врахуванні ландшафтних особливостей територій і характеру природокористування у них. Воно являє собою складний комплекс завдань, які необхідно вирішити, щоби обґрунтувати таку організацію території за якої господарські угіддя промислові підприємства, шляхи сполучень, природоохоронні об’єкти тощо були оптимально вписані у ландшафт й таким чином не порушували його стійкості, різноманіття й сприяли ефективному використанню та збереженню його цінностей, у тому числі естетичних. Досягнення цих цілей вимагає проведення комплексу ландшафтознавчих досліджень території і їх ретельного планування, тому структура ландшафтного планування є складною, а його проведення – багатоетапним. Основні етапи та завдання ландшафтного планування наведені на рис. 1.

Ландшафтне планування здійснюється для різних за призначенням, розмірами та адміністративним рівнем територій (див. табл. 1). Розмір території та її адміністративне підпорядкування істотно визначають перелік завдань ландшафтного планування, методи їх вирішення та сфери практичного застосування результатів. У зв’язку з цим розрізняють різні

територіальні рівні ландшафтного планування. Здебільшого виділяють такі рівні: державний (макрорівень), регіональний, дрібнорегіональний, локальний, мікротериторіальний.

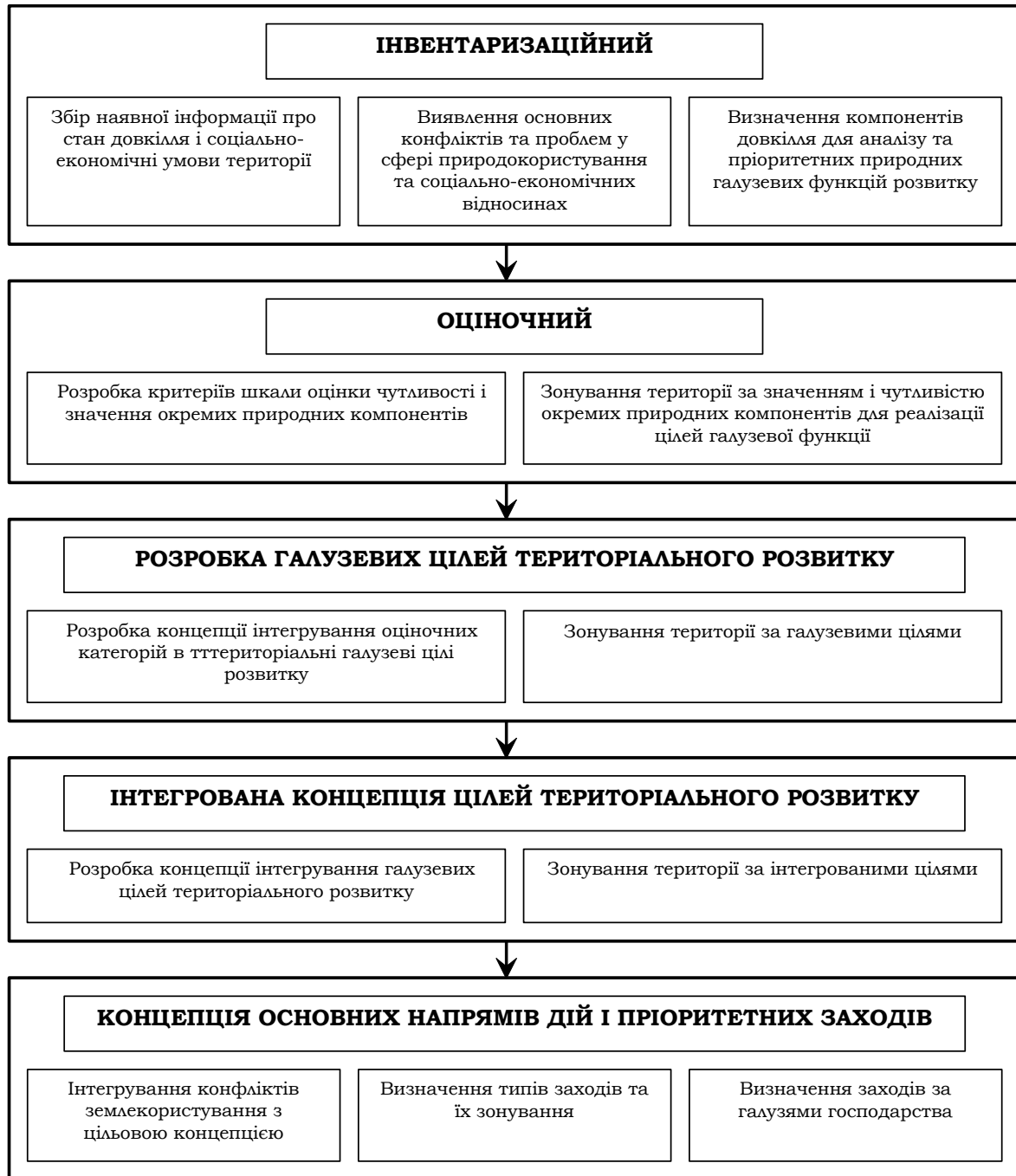

Рис.1. Етапи і завдання ландшафтного планування [6, 10, 12].

На найвищому рівні територіального планування – державному, розробляються і обґрунтовуються концепції, генеральні схеми і плани розвитку господарської діяльності на території країни, крупних регіонів, економічних районів, у тому числі галузеві схеми промислового розвитку, схеми розселення і охорони навколишнього природного середовища. В залежності від розміру держави операційними одиницями планування,

тобто – територіальними ландшафтними одиницями, які аналізуються й за якими обґрунтовуються планувальні рішення, можуть бути ландшафтні зони, провінції, райони. Зручними такими одиницями можуть також бути басейни річок, які аналізуються як цілісні у ландшафтному відношенні територіальні одиниці. Басейновий підхід у плануванні ландшафту здобуває зараз дедалі більшої популярності.

В залежності від розмірів держави масштаби карт, які складаються у процесі ландшафтного планування і становлять найважливіший його результат, можуть коливатися у широкому діапазоні. Наприклад, у Чеській республіці і у Словаччині масштаб карт, що забезпечують ландшафтно-екологічне планування у національному масштабі, становить 1: 200 000. В Україні з її набагато більшими розмірами, територіальне планування у загальнодержавному масштабі виконується у більш дрібному масштабі – від 1 : 1 000 000 до 1 : 5 000 000.

На *регіональному рівні* проектуються і обґрунтовуються схеми і проекти районного планування. Цьому рівню відповідають масштаби дослідницьких робіт і картографічних матеріалів 1 : 2 500 000 – 1 : 25 000. Основними операційними одиницями планування є ландшафтні райони та місцевості, а за таксономічною системою ландшафтних комплексів, прийнятою у Середній Європі, – макро- та мезогеохори [1]. Головний інструмент ландшафтного планування, що розробляється на регіональному рівні – *ландшафтна програма*, яка є складовою частиною територіальних комплексних схем і консолідованих схем містобудівного планування.

Дрібнорегіональний територіальний рівень є основою для розробки *ландшафтного рамкового плану*, який розробляється в складі територіальних комплексних схем містобудівного планування, проектів районних планувань невеликих районів і окремих поселень, промислових зон, земельних угідь. Такі плану розробляються у масштабах від 1 : 200 000 до 1 : 50 000. Основними операційними одиницями ландшафтного планування є ландшафти, місцевості і урочища, а за таксономією геохор – мезо- і мікрогеохори.

На *локальному* (місцевому) територіальному рівні проводяться ландшафтно-архітектурні розробки і обґрунтування проектів планування населених місць, промислових зон і природоохоронних територій, детального планування забудови центрів, житлових і промислових районів міст, розробляються плани і проекти землеустрою. Роботи ведуться в масштабах 1:25 000 - 1:2 000. На цьому рівні операційними одиницями є місцевості, урочища і підурочища, або мікро- та мезогеохори. Головний інструмент ландшафтного планування – *ландшафтний план*.

Мікротериторіальний рівень (рівень ландшафтно-архітектури і дизайну) передбачає обґрунтування і розробку проектів забудови і оформлення центрів поселень, мікрорайонів і промислових майданчиків, міських і приміських паркових комплексів, окремих будівель, скверів, садово-дачних і коттеджних ансамблів. Ландшафтно-архітектурні розробки, розміщення і ландшафтний дизайн мікро- і внутрішньодворових

нанотериторій і проектів (малих архітектурних форм і фітооб'єктів) здійснюється в масштабах 1:2000 і крупніше. Його операційними одиницями є підурочища, а в окремих випадках – фації, або мікрогеохори та геотопи. Головний інструмент ландшафтного планування цього рівня, що інтегрується до генерального плану населеного пункту, – *план озеленення («зелений» план)*.

Результати кожного вищого рівня територіальних розробок за правилами планування повинні бути рамковим документом робіт на нижніх територіальних рівнях планування і проектування господарської діяльності [1, 2, 5, 6].

Крім рангу та розмірів території зміст і завдання ландшафтного планування залежать й від господарської спеціалізації території, її сучасного екологічного стану, наявності та ступеня збереженості культурних цінностей, її рекреаційного, природоохоронного та інших потенціалів. Виходячи із цих особливостей території, обґрунтовуються спеціальні територіальні програми її розвитку (наприклад, розвитку екологічної інфраструктури, рекреаційних зон і осередків, протиерозійних заходів і контурно-меліоративного землеустрою тощо). Із цією специфікою програм і проектів територіального розвитку пов'язані й відповідні напрями ландшафтного планування. Основними з них є такі:

- 1) оптимізація територіальної структури ландшафтів задля покращення умов проживання людини;
- 2) еколого-економічна оптимізація розміщення господарської діяльності у ландшафті;
- 3) розміщення і раціональна організація територій населених пунктів (селитебних ландшафтів);
- 4) підвищення стійкості ландшафтів до антропогенних навантажень дій;
- 5) підвищення естетичної привабливості ландшафтів;
- 6) охорона навколишнього природного середовища шляхом обґрунтування мереж природоохоронних об'єктів (заповідників, заказників, екомереж, водоохоронних смуг та ін.);
- 7) відновлення деградованих земель і збільшення ландшафтного різноманіття.

Однією з найбільш розвинутих сучасних систем ландшафтного планування є німецька система, однак і в інших країнах Європи, таких як Великобританія, Франція, Нідерланди, Іспанія, Чехія, Словаччина та інші, ландшафтне планування успішно розвивається, хоча й має свої особливості. Конкретні моделі ландшафтного планування в різних країнах багато в чому визначаються особливостями політичних систем, проблемами довкілля цих країн, а також традиціями планування.

Потреба провадження принципів і підходів сучасного ландшафтного планування (передусім у європейському його розумінні) в практику вітчизняного територіального планування полягає у тісному взаємозв'язку ландшафтного планування з концепцією сталого (стійкого) розвитку, якої

намагається дотримуватися і Україна. Згідно проекту Закону України «Про ландшафти» саме ландшафтне планування покликане «забезпечити стійке природокористування». Крім того, для процедури територіального планування в Україні характерні домінування містобудівного підходу, жорстка орієнтація на генеральні схеми розселення і підпорядкована роль природоохоронних вимог. Цей дисбаланс допоможе виправити саме впровадження принципів ландшафтного планування.

Наукові дослідження, спрямовані на реалізацію підходів та принципів європейського ландшафтного планування в умовах сучасної України, розпочалися відносно нещодавно. Навесні 2009-го року, на базі Інституту географії НАН України, відбувся міжнародний семінар «Ландшафтне планування в Західній Європі та можливості його застосування в Україні» за участю фахівців з України, Росії та Німеччини за активної підтримки його проведення Федеральним відомством з охорони природи Німеччини (BMU), Національною академією наук України і Міністерством охорони навколишнього природного середовища України [9]. Серед 50 учасників семінару були фахівці з Німеччини (Бонн, Берлін, Дрезден), Росії (Іркутськ), України (Київ, Львів, Вінниця, Чернівці, Одеса, Харків, АР Крим). Цей захід став ефективним поштовхом до початку співробітництва з BMU та російськими науковцями у сфері ландшафтного планування: в рамках Програми консультативної допомоги BMU було започатковано проект «Ландшафтне планування в Україні (на прикладі Черкаської області)», тривалістю з жовтня 2010-го по грудень 2012-го р. Партнером з боку України виступає Інститут географії НАН України, з боку Німеччини – Берлінський технічний університет, відділ ландшафтного планування і розвитку ландшафтів.

Черкащину не випадково обрали модельним регіоном. Як було зазначено в інформаційному листі про проект на сайті BMU (<http://www.umweltbundesamt.de/>), типовими для цього та інших регіонів України є проблеми землекористування, як-от: ерозія і деградація ґрунтів тощо, занепад господарства і зменшення населення, а також відсутність до сьогодні гармонійної взаємодії таких галузей господарства як сільське господарство, туризм та рекреаційна діяльність тощо; гостроактуальною є проблема збереження в регіоні біо- та ландшафтного різноманіття. Відсутні законодавчо обов'язкові і скоординовані один з одним інструменти планування щодо: 1) вирішення конфліктів у землекористуванні; 2) ідентифікації територій для створення національної системи охорони природи; 3) збереження і відновлення високої якості навколишнього середовища; 4) забезпечення сталого розвитку. Ландшафтне планування застосовує саме такий інструментарій і тому найкраще підходить до вирішення названих проблем.

У рамках проекту німецько-російською консультативною командою українським партнерам передаються теоретико-методичні засади ландшафтного планування. Напрацювання будуть апробовані на двох рівнях планування: 1) ландшафтна програма (масштаб 1 : 200 000); 2)

ландшафтний рамковий план (масштаб 1 : 50 000). Ландшафтна програма розробляється як стратегічне загальне планування охорони природи для модельного регіону в цілому. На наступному територіальному рівні дослідження поглиблюється, ландшафтний рамковий план складатиметься для одного з адміністративних районів Черкащини, пріоритетним тематичним напрямком при цьому підтримка біорізноманіття території.

Метою проекту є підтримка української сторони в освоєнні ноу-хау щодо визначення основних принципів планування для потреб сталого розвитку, а також для впровадження програми національних парків в Україні та загального планувального менеджменту.

Протягом 2011-го р., як повідомляє сайт Інституту географії НАН України, було здійснено наступні роботи:

1) здійснено аналіз законодавчих передумов впровадження ландшафтного планування в Україні;

2) підготовано пропозиції до проектів кількох документів в сфері охорони навколишнього природного середовища, зокрема, до Національного плану дій (2011-2015 рр.) та Закону України «Про ландшафти»;

3) завершено інвентаризаційно-оціночний етап створення ландшафтної програми Черкаської області, в результаті якого розроблено понад 30 карт, що характеризують стан компонентів природи та господарської діяльності;

4) виявлено основні конфлікти природокористування в межах модельного регіону;

5) проведено натурні дослідження на території Черкаської області, що дозволило сформулювати уявлення про стан окремих об'єктів промисловості, інфраструктури, історико-культурної спадщини та природно-заповідного фонду.

На даний момент роботи в рамках проекту «Ландшафтне планування в Україні (на прикладі Черкаської області)» продовжуються. Попереду залишається впровадження основних напрямів дій та заходів з метою забезпечення сталого розвитку території, забезпечення моніторингу їх виконання. А виконання цих положень можливе не лише за наявності достатнього фінансування, а й за умови професійного і відповідального управління. Значно прискорити роботу над проектом може прийняття Закону України «Про ландшафти». Згідно матеріалів сайту «Законодавство України» (<http://zakon.rada.gov.ua/>), цей законопроект було подано до розгляду ВР України ще в 2009-му р. 23-го лютого поточного року ВР України розглянула і затвердила його, однак Президент наклав вето і повернув Закон України «Про ландшафти» зі своїми пропозиціями для повторного розгляду. Закон України «Про ландшафти» дає нове – наукове – розуміння ландшафту як для пересічного громадянина, так і для органів влади. Згідно тексту Закону, «...*ландшафт* – цілісний складний природно-територіальний (географічний) комплекс, який є результатом дії та взаємодії природних та/або антропогенних факторів та складається із

взаємодіючих природних або природних та антропогенних компонентів і комплексів більш низького таксономічного рангу». Крім того, узгодженість Закону з положеннями Європейської ландшафтною конвенції – це ще один крок в напрямку європейської інтеграції.

За Законом, «...ландшафтне планування – розробка проекту використання ландшафтів або проекту змін цілей та методів їх використання із застосуванням сукупності методичних інструментів, що використовуються для побудови такої просторової організації діяльності суспільства в конкретних ландшафтах, що забезпечує стійке природокористування і збереження основних функцій цих ландшафтів як системи підтримки життя». Як видно з цього визначення, ландшафтне планування стає одним із першочергових інструментів забезпечення сталого розвитку і в Україні.

Висновки і перспективи подальших розробок. Ландшафтне планування є одним із екологічно орієнтованих засобів управління природокористуванням, а також важливим інструментом охорони довкілля більшості розвинутих країн світу, в першу чергу, європейських. В Україні ландшафтне планування території поки що не набуло поширення. Зараз здійснюються лише перші кроки із впровадження засобів ландшафтного планування в політику організації територіального розвитку. В майбутньому організація території на основі результатів ландшафтного планування господарської діяльності є перспективним напрямком розвитку даної галузі. Це сприятиме зміцненню взаємозв'язків між вимогами охорони довкілля і економічними, соціальними і культурними інтересами людей, спонукаючи їх дотримуватися цілей стійкого розвитку держави та її регіонів.

1. Антипов А.Н. Опыт использования аппарата ландшафтного планирования в России при решении задач территориального развития / Антипов А.Н., Семенов Ю.М. // *Український географічний журнал*. – 2009. – №3. – С. 10-17.
2. Барінова Г.М. Роль ландшафтного планирования в системе управления устойчивым развитием Приморского района / Г.М. Барінова, Н.А. Клименко. – *Вестник РГУ им. И. Канта*. – 2006. – Вып. 1. Естественные науки. – С. 52-61.
3. Владимиров В.В. Город и ландшафт (проблемы, конструктивные задачи и решения) / Владимиров В.В., Микулина Е.М., Яргина З.Н. – М.: Мысль, 1986. – 238 с.
4. Гродзинський М.Д. Ландшафтознавство: Навчальний посібник / М.Д. Гродзинський, О.В. Савицька; КНУТШ. – Київ: Київський університет, 2008. – 320 с.
5. Дедков В.П. Ландшафтная программа Калининградской области // *Вестник Российского государственного университета им. И. Канта*. – 2006. – Вып. 7. – С. 6-17.
6. Ландшафтное планирование: принципы, методы, европейский и российский опыт / Антипов А.Н., Дроздов А.В., Кравченко В.В. и др. – Иркутск: Изд-во Института Географии СО РАН, 2002. – 141 с.
7. Ландшафтное планирование с элементами инженерной биологии / Дроздов А.В., Алексеенко Н.А., Антипов А.Н. и др. – М.: Т-во научн. изданий КМК, 2006. – 239 с.
8. Позаченюк Е.А. Территориальное планирование / Позаченюк Е.А. – Симферополь: Доля, 2003. – 287 с.
9. Руденко Л.Г. Міжнародний семінар «Ландшафтне планування в Західній Європі та можливості його застосування в Україні» / Руденко Л.Г., Херберг А., Маруняк Є.О. // *Український географічний журнал*. – 2009. – № 2. – С. 60.

10. Руководство по ландшафтному планированию. Том II. Методические рекомендации по ландшафтному планированию / Антипов А.Н., Кравченко В.В., Семенов Ю.М. и др. – М.: Государственный центр экологических программ, 2001. – 73 с.

11. Шищенко П.Г. Принципы и методы ландшафтного анализа в региональном проектировании / Шищенко П.Г. – Киев: Фитосоциоцентр, 1999. – 284 с. 12. Landschaftsplanung / hrsg. von Wolfgang Riedel und Horst Lange.– Heidelberg; Berlin: Spektrum Akad. Verlag, 2002. – 386 с.

УДК 911.9:504.062(477.64)313

Бондарець Д.С

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ РЕКРЕАЦІЙНИХ ЛАНДШАФТІВ ЗАПОРІЗЬКОЇ ОБЛАСТІ

Розглянуто перспективи розвитку рекреаційних ландшафтів, наявні проблеми рекреаційного природокористування. Наведено перелік заходів з оптимізації рекреаційного природокористування, напрямки розвитку, серед яких розвиток нових видів рекреації та туризму, залучення до рекреації територій не рекреаційного призначення.

Ключові слова: рекреація, природокористування, охорона природи, антропогенні навантаження.

Рассмотрены перспективы развития рекреационных ландшафтов, существующие проблемы рекреационного природопользования. Представлен перечень мероприятий по оптимизации рекреационного природопользования, направления развития, среди которых развитие новых видов рекреации и туризма, вовлечение в рекреацию территорий не рекреационного назначения.

Ключевые слова: рекреация, природопользование, охрана природы, антропогенные нагрузки.

The article considers the prospects of development of recreational landscapes, recreational existing problems are described. The list of measures to optimize recreational, areas of development, including development of new recreation and tourism, recreation areas involving not recreational use are proposed.

Keywords: recreation, nature, conservation, anthropogenic stress.

Постановка проблеми. Запорізька область є регіоном перспективним для розвитку багатьох видів рекреації та туризму. Враховуючи природні умови та географічне положення області тут є сприятливі умови для розвитку приморської санаторно-курортної та пляжної рекреації на узбережжі Азовського моря. Водночас є потенціал для розвитку пізнавального, сільського зеленого та екологічного туризму. Враховуючи сучасний стан рекреаційні потреби суспільства, потребу в популяризації природозберігаючих, екологічно-спрямованих видів відпочинку, необхідно приділяти увагу розвитку ефективного рекреаційного природокористування, а також розвитку відпочинку в межах природоохоронних територій, таких як національні парки. Крім того, необхідно якомога повніше використовувати потенціал інших антропогенних ландшафтів – промислових, сільськогосподарських тощо.

Виділення невивчених сторін проблеми. Поруч зі збільшенням рекреаційного потенціалу потрібно продовжувати роботу щодо збільшення